
Ocene in poročila

Janko Pleterski: Dr. Ivan Šušteršič 1863-1925. Pot prvaka slovenskega političnega katolicizma. Založba Znanstvenoraziskovalnega centra Slovenske akademije znanosti in umetnosti, Ljubljana 1998, 500 strani.

Ugledni slovenski zgodovinar, avtor vrste zgodovinskih študij, ki so temeljno razširile problemski in vědenjski obseg slovenskega in (bivšega) jugoslovanskega zgodovinskega korpusa, akademik prof. dr. Janko Pleterski, je ponovno obogatil slovenski historiografski korpus z pomembnim delom.¹ Tokrat s študijo o dr. Ivanu Šušteršiču, najvplivnejšem političnem voditelju slovenskega naroda konec prejšnjega in v začetnem obdobju sedanjega, že iztekajočega se dvajsetega stoletja. Pleterskijeva študija o dr. Ivanu Šušteršiču je za današnje zgodovinsko osvetljevanje slovenske narodopolitične identitete izrednega pomena, saj razčlenjuje proces večstrankarskega idejnopolitičnega izoblikovanja slovenskega naroda, ko so se, dobrih sto let nazaj, tudi na Slovenskem vzpostavile različne, v tedanji Evropi uveljavljene družbene in politične usmeritve: katoliška, liberalna in socialnodemokratska. Uveljavilo se je torej večstrankarsko opredeljevanje idejne, družbene in politične vsebine narodovega življenja in njegove nadaljnje zgodovinske poti. To je bilo v mnogočem prelomnega pomena, saj sta s tem bila prek modernega strankarskopoličnega življenja na Slovenskem utemeljena graditev in razvoj različnih političnih doktrin in iz njih izhajajočih socialnih in političnih gibanj. Med njimi seveda tudi katoliškega, ki je med Slovenci prvo oblikovalo svoj poseben političnostrankarski organizem.

V zvezi s povedanim moremo študijo o dr. Ivanu Šušteršiču razumeti kot večplastno zgodovinsko obravnavo. Njen avtor namreč skozi delo in pot tedanjega političnega prvaka slovenskega katoliškega gibanja predstavlja slovenski politični razvoj od nastanka večstrankarskega političnega življenja v devetdesetih letih 19. stoletja pa do konca prve svetovne vojne oziroma razpada Avstro-Ogrske monarhije. Hkrati se seveda posebej osredotoča na tedaj in še tudi kasneje na Slovenskem politično najmočnejši katoliški idejnopolitični tabor ter na notranjo in splošnorazvojno dinamiko njegovih političnih akcij in oblik. To je tudi ena izmed posebnih zanimivosti Pleterskijeve študije, saj le-ta med drugim predstavlja tudi vsebinsko zaokroženo obravnavo idejnega in političnega razvoja slovenskega katoliškega tabora iz njegovega prvega zgodovinsko izrazitejšega obdobja, tj. za čas od oblikovanja Katoliškega političnega društva v Ljubljani leta 1890 do leta 1918.²

¹ Na tem mestu omenjamo le najpomembnejše Pleterskijeve študije in prispevke k zgodovinskim veditvam: *Narodna in politična zavest na Koroškem 1848-1914*. Ljubljana 1965 (nemška izdaja Klagenfurt/Celovec 1996); *Koroški plebiscit* (soavtor), Ljubljana 1970; *Prva odločitev Slovencev za Jugoslavijo*. Ljubljana 1971 (srbska izdaja Beograd 1976); *Die Slowenen 1848-1918*. Die Habsburgermonarchie 1848-1918, III/1, Wien 1980; *Elemente und Charakter der plebiszitären Entscheidung 1920 in Kärnten*. Klagenfurt/Celovec 1980; *Politično preganjanje Slovencev v Avstriji 1914-1917. Poročili vojaške in vladne komisije*. Viri 1-2, Ljubljana 1980; *Študije o slovenski zgodovini in narodnem vprašanju*. Maribor 1981; *Der ungleiche Grenzstreit 1918-1920*. Klagenfurt, Trieste 1983; *Narodi Jugoslavija revolucija*, Beograd 1985 in 1986, Ljubljana 1986, Skopje 1986; *Senca Ajdovskega gradca*. Ljubljana 1993.

² Posebej o zgodovini katoliškega gibanja so doslej pisali Fran Erjavec v delu *Zgodovina katoliškega gibanja na Slovenskem* (Ljubljana 1928); Matija Škerbec: *Pregled novodobnega slovenskega katoliškega*

Avtor nas v svojo obravnavo Šušteršičevega dela in slovenske idejnopolitične problematike v zadnjih dveh in pol desetletjih habsburške monarhije uvaja z uvodnim razmišljanjem o fenomenu političnega katolicizma. Pri tem se posebej ustavlja tudi pri samem izrazu - "politični katolicizem", ki ga razume kot "dogovorjeni, politično in idejno 'neutralen' strokovni izraz, ki je danes dovolj široko sprejet, seveda pa ni za nikogar obvezen." Po avtorjevi opredelitvi "gre za pojav politike, s katero se katoliška cerkev prilagaja moderni družbi v deželah, kjer je meščanska revolucija razmajala, če že ne razdrla podedovano razmerje med njo in državo." In to, pravi, "je sililo in še sili katoliško cerkev v iskanje novega razmerja z državo na nov političen način." (str. 16)

Avtor nato prične slediti Šušteršičevo politično pot. Pot I. Šušteršiča, rojenega 29. maja 1863 okrajnemu načelniku v Ribnici na Dolenjskem, vidi posebej zanimivo že zato, ker kaže na pomen uveljavljanja laikov v strankah modernega političnega katolicizma. In Šušteršič je na tak način "vodilno stopil v slovensko politično življenje na Kranjskem" že ob ustanovitvi Katoliškega političnega društva v Ljubljani januarja 1890 (str. 37). Društvu je sestavil poslovnik in postal član društvenega odbora. Sledilo je desetletje do leta 1900, v katerem je I. Šušteršič v svoji dobro premišljeni strankarski dejavnosti opredelil temeljne politične maksime leta 1892 oblikovane Katoliške narodne stranke (KNS). In sicer v smeri novih, času primernejših poglobljanj ideološkega boja in utrjevanja svoje politične organizacije. V tem smislu je tudi dejavno sodeloval pri omejevanju socialnega radikalizma v vrstah KNS, kar se je jasno pokazalo ob nadomestnih državnozbornskih volitvah leta 1896. Tedaj je sprejel kandidaturo za dunajski državni zbor in na volitvah premagal krščansko-socialnega kandidata dr. Vinka Gregorčiča, ki so ga samostojno kot svojega lastnega kandidata nasproti vodstvu KNS postavili krščanski socialni delavci. S tem je preprečil, da bi se krščanskosocialno gibanje politično osamosvojilo znotraj stranke ali celo mimo nje. Ko pa je postal poslanec na Dunaju, se je, kot pravi avtor, "Šušteršič vendarle nemudoma vpisal v slovensko zgodovino." (str. 63) V svojem prvem nastopu v državnem zbornici je namreč spregovoril slovensko. "Sicer ni bil prvi, ki je v državnem zboru spregovoril v slovenskem jeziku, a nastopil je z njim prvi v novem času. Taki jezikovni poudarki so kmalu postali pravilo." (str. 64)

I. Šušteršič ni bil nikoli ideolog, saj, kot opozarja avtor, ni znamenj, da bi se poglobljal v pisanje vodilnih katoliških teoretičnopolitičnih glasil - Rimskega katolika, Katoliškega obzornika in Časa. (str. 83) Zanj je bila pomembnejša uveljavitev slovenskega političnega katolicizma. Slednje je za I. Šušteršiča predstavljalo tako pomembno nalogo, da je leta 1898, ko je bil že dve leti član dunajskega državnega zbora, zaradi organizacije stranke v domovini odložil državnozbornski mandat. Leta 1899 je postal predsednik Katoliškega političnega društva v Ljubljani in s tem dejanski načelnik KNS. Prek Katoliške narodne stranke pa naj bi uresničil svoj glavni cilj - že izdelano zamisel političnega katolicizma o politični osvojitvi slovenskega naroda. Pri tem "ni odklonil očitka nasprotnikov, da hoče postati 'rabelj liberalizma'. Seveda le slovenskega." (str. 84) Zato je tudi poudaril: "Kakor je mamut moral izginiti v zgodovinski dobi, tako mora poginiti tudi liberalna stranka v modernem času." (str. 189) Pot po kateri naj bi se - ob zadušitvi liberalizma -

gibanja, I-II (Cleveland 1956, 1957); dr. Andrej Filipič: *Iz socialne in politične zgodovine Slovenije*. Zbornik Svobodne Slovenije, Buenos Aires 1964, str. 149-170; 1965, str. 12-32.

dosegel katoliški politični monopol v narodu, pa bi bila pot demokratizacije političnega življenja, utemeljene v uresničitvi zahteve po splošni in enaki, neposredni in tajni volilni pravici. Torej taki volilni pravici, ki ji je slovenski liberalizem tedaj oporekal, Šušteršič pa jo je poleti 1900 poudaril kot središčni cilj KNS in s tem "določil os vsega nadaljnjega razpravljanja o glavnih problemih države, družbe in naroda." (str. 99) Tako je "najbolj neposredno in že zgodaj utrl pot zahtevi (evropskega) liberalnega parlamentarizma po uvedbi splošne, enake in neposredne volilne pravice državljanov (vsaj moških) v program slovenskega političnega katolicizma", ki je na ta način "pred prvo svetovno vojno uspešno lovil korak za gibanjem te vrste v srednji in zahodni Evropi." (str. 101)

Nedvomna Šušteršičeva zasluga torej je, da se je v času njegovih, kot pravi avtor "*utrđitvenih*' let, 1900-1904," (str. 107) v KNS demokratična misel vendarle že uveljavila kot očitna politična potreba. To je nedvomno imelo velik političen pomen, saj je bil oktobra 1902 I. Šušteršič tudi formalno izvoljen za načelnika KNS in si je "s tem pridobil kar najtrdnjšo podstavo za odločilen položaj v politiki stranke in sploh Kranjske, v znatni meri celo v slovenski politiki v celoti." (str. 106-107) Ob tem ne smemo pozabiti tudi na dejstvo, da je bil I. Šušteršič, ki je bil leta 1900 ponovno izvoljen v državni zbor, od januarja 1901 vodja parlamentarnega Slovanskega krščanskega centra in nato od poletja 1902 vodja parlamentarne Slovanske zveze. Iz tega izhodišča je nadalje razvijal svoj političnodržavni koncept, utemeljen v zahtevi po volilni reformi, ki bi KNS omogočila "*naslonitev na voljo najširše množice državljanov*". (str. 108) Pri tem se je držal misli o potlačitvi liberalizma v slovenskem prostoru, saj je v uveljavitvi splošne in enake volilne pravice videl pot, da se "*družba razdeli, polarizira na 'krščansko' in socialno demokratično plat, kar bo obenem odrinilo v obrobje meščanski liberalizem*." (str. 121) Boj za zgodovinsko povečanje političnega vpliva KNS pa je načrtoval tudi za obdobje po volilni reformi. Boj za splošno in enako volilno pravico je namreč priznaval za skupni cilj KNS in socialne demokracije. Za čas po njeni priboritvi pa je napovedoval še eno dejanje: izvojevanje vélikega boja med krščansko in socialno demokracijo. (str. 172) V tem boju je seveda pričakoval zmago katoliškega tabora in s tem tudi koncepta katoliške ljudske demokracije kot najboljše možnosti, "*da se politična moč ljudstva, oboroženega z volilno pravico in večinsko zajetega v katoliškem taboru, uporabi tako za uveljavitev ljudskih socialnih in narodnih interesov, kot tudi za krepitev dejavnikov avtoritete, cerkve in vladarja*." (str. 166) Šušteršičevo pojmovanje demokracije je torej temeljilo na predpostavki, da le-ta "*nima vrednosti brez lojalnosti do monarha po božji volji*." Tako šele "*vladar zagotavlja s svojo avtoriteto vladavino ljudstvu, a jo s tem tudi omejuje*." (str. 109) Kot avtor kasneje pojasnjuje, se je tako Šušteršičevo razumevanje demokratizma oziroma njegove načelne zamejitve, dobro pokazalo ob njegovem zagovarjanju konstitucionalnega parlamentarizma nasproti birokratskemu upravopolitičnemu sistemu v Avstriji. I. Šušteršič se je namreč upravnemu in političnemu absolutizmu avstrijske uradniške oligarhije uprl z zahtevo po sodelovanju ljudstva pri zakonodaji. Toda pri tem naj "*ljudstvo vlada le do stopnje participacije v zakonodaji. Nosilec suverenosti je slejkoprej legitimni monarh, ki vrhovno odloča tudi na področju zakonodaje*." Kot pravi avtor pa "*je bila takšna omejitev v tistih časih v Avstriji splošno sprejeta, torej nič spotikljivega*." (str. 127)

Po koncu "*utrđitvenih*" let je bil I. Šušteršič novembra 1905 izvoljen za načel-

nika novo oblikovane Slovenske ljudske stranke. Tedaj se je počutil že toliko politično močnega, da se je ob tej priložnosti "zanosno označil kot 'izvoljeni načelnik slovenskega ljudstva'." (str. 173) In res se je, kot pravi avtor, tedaj "pred njim odpiralo še kar celo 'njegovo desetletje' - pravcata Šušteršičeva doba." (str. 107) Zaznamovali so jo nadaljnji Šušteršičev politični vzpon in politične spremembe, ki jih je Šušteršič seveda lahko štel tudi za svoj politični uspeh: uvedba splošne in enake volilne pravice za volitve v državni zbor leta 1907, novega volilnega reda za deželnozborske volitve leta 1908, oblikovanje Slovanskega parlamentarnega kluba na Dunaju, katerega predsednik je postal leta 1907, nato oblikovanje Slovanske unije, največje opozicijske strankarske zveze, katere predsednik je bil v letih 1909-1911, in končno oblikovanje Hrvaško-slovenskega parlamentarnega kluba leta 1912 - zopet pod njegovim predsedstvom. In na domačih tleh: izvolitev za načelnika Vseslovenske ljudske stranke leta 1909, nato pa še imenovanje za kranjskega deželnega glavarja leta 1912.

V teh letih - do svetovne vojne - se je I. Šušteršič uveljavil kot "priznan generator političnih pobud v parlamentarnem življenju na vseh njegovih ravneh, od kranjskega deželnega, prek avstrijskega državnega, do delegacijskega na vrhu dvojne monarhije. Zajezdil je val vsesplošnih pričakovanj, da bo demokratizirani državni zbor storil prave korake k preosnovi monarhije, in politično se je utrjeval na črti ideje o Veliki Avstriji, konsolidirani pod habsburško dinastijo na temelju enakopravnosti narodov." (str. 213) V tem okviru je kot slovenski narodnopolitični cilj zagovarjal trialistično preoblikovanje habsburške monarhije, tj. združitev jugoslovanskih dežel v tretje državnopravno telo v monarhiji. Svojo politiko je utemeljeval v politični zvezi med VLS in Hrvaško stranko prava, ki naj bi na osnovi hrvaškega zgodovinskega državnega prava in teze o hrvaško-slovenski narodni enotnosti uveljavili skupni trialistični državnopravni koncept. Zato je verjel "v možnost in zaželenost zlitja Slovencev s Hrvati v en politično, morda kdaj tudi jezikovno enovit narod, ki bo pod njegovim pobudniškim (so)vodstvom mogočen faktor v ustavno preosnovani, federalistično centralizirani Veliki Avstriji." (str. 289) Pri tem je upal na podporo prestolonaslednika Franca Ferdinanda in njegovega vojaškopolitичnega kroga, ki pa trialističnih zamisli nikoli nista podpirala in sta, kot opozarja avtor, o trializmu menila naslednje: "Geslo trializem je čisto dobro za strašenje Madžarov, kaj več pa se resno ne sme zgoditi." (str. 233) V tej zvezi opozarja avtor: "Vsaka akcija katerekoli slovenske politične stranke, ki je težila k odtrganju slovenskih ozemelj iz okvira avstrijske državne polovice in k njihovi priključitvi v osamosvojeno južnoslovansko državno enoto, je bila za vse avstrijske dejavnike popolnoma nesprejemljiva." (str. 256) I. Šušteršič tu ni mogel spremeniti ničesar, tudi zato ne, ker - kot nadalje opozarja avtor - "ne drži, da bi osebnost Ivana Šušteršiča uživala takšno zaupanje prestolonaslednika in njegovega kroga, ki bi bila potrebna, da bi se kdorkoli iz tega kroga hotel opreti nanjo v akciji za ustavno reformo monarhije". Nasploh pa je "neustrezna predstava," nadaljuje avtor, "da bi bili slovenski klerikalni politiki na Dunaju zaželeni osebnosti v najvišjih krogih že kar zaradi svoje katoliške politične usmerjenosti in da bi bili zato primerni za opravljanje zaupnih navodil v zvezi z državnimi interesi. Bili so resnično katoliškega nazora, a bili so tudi - plebejci. Prav to jih je izključevalo z dunajskega parketa. Le posamezniki so v redkih trenutkih smeli stopiti nanj." (Prav tam) To je bila neprebojna prepreka Šušteršičevemu narodnopolitičnemu prizadevanju, enako kot je njegovo nadaljnjo politično pot

začelo omejevati dejstvo, da se je njegova težnja po kopičenju pooblastil in funkcij in brezpogojne lojalnosti "navzgor", tj. cesarju, po vseh uspehah politično obrnila proti njemu. Najprej se je to pokazalo že leta 1912, ko si je brez vnaprejšnjega soglasja stranke poleg prejšnjih položajev pridobil še položaj kranjskega deželnega glavarja. To je vzbudilo oster odklonilni odziv njegovih konkurentov v stranki, ki so dve leti kasneje, ko je kot predsednik Hrvaško-slovenskega parlamentarnega kluba odklanjal možnosti za obstruiranje državnega zbora in si je na ta način prizadeval oblikovati vladi in cesarju všečno politiko, izkoristili njegovo ravnanje in marca 1914 dosegli, da je odstopil kot predsednik Hrvaško-slovenskega kluba. Predsednik kluba je postal dr. Anton Korošec.

Sarajevski atentat in začetek vojne je Šušteršič videl kot *"trenutek, ko se uresničujejo njegova pričakovanja, da pride moment, ko bodo Slovenci in Hrvatje dokazali svojo potrebnost za veličino habsburške monarhije, svojo zvestobo državi in monarhu, in tako dosegli odločilne spremembe v svojem državnopravnem položaju znotraj federalizirane velike Avstrije."* Pri tem je vztrajal pri programu hrvaško-slovenske državne posebnosti. Toda, *"ko so se ljudje pozneje zavedeli, kaj ta vojna v resnici zanje pomeni, so Šušteršiču in njegovi stranki najbolj zamerili prav to spodbujanje vojnega, napadalnega duha. Sredi leta 1917 se je tega dodobra ovedela tudi stranka sama, in sklenila je rešiti svoj politični kapital na najbolj samoumeven način. Ločila se je od Šušteršiča in ga prepustila ljudski jezi."* (str. 322)

Za razhodom SLS s Šušteršičem oziroma I. Šušteršiča z njo, pa je stal tudi čisto določen narodnopolitični vzrok. I. Šušteršiča, sopodpisnika znamenite Majniške deklaracije Jugoslovanskega parlamentarnega kluba leta 1917, ki je terjala zedinjenje Slovencev, Hrvatov in Srbov v samostojno državno telo pod žezlom habsburško-lotarinške dinastije, je namreč od njegovih nasprotnikov v SLS, tj. Krek-Koroščevega toka, dokončno ločila njena politična uporaba. *"Njena instrumentalizacija v taktiki radikaliziranega narodnega gibanja, ki je postopoma spreminjala tudi strateški cilj sam. Ta cilj je postopoma postal namreč samoodločba naroda, celo za ceno, da se državna osamosvojitve uresniči zunaj meja habsburške monarhije."* (str. 383-384) In I. Šušteršič, ki mu je bila, kot je zapisal v pismu ljubljanskemu škofu A. B. Jegliču 14. decembra 1915, *"brezpogojna zvestoba do dinastije in sicer tudi v težavnih časih (...) temeljni program SLS, s katerim stojim in padem"*, (str. 347) in ki je enako brezpogojno veroval tudi v zmago Avstrije, je bil namreč odločen *"z vsemi pripomočki k tej zmagi pripomoči. Tudi z brzdanjem slovenskega gibanja za samoodločbo. Vera v zmago ali vsaj v rešilen izhod celovite Avstrije iz vojne,"* opozarja avtor, *"to je bilo Šušteršičevo vodilo in to je sklepní kamen pri sestavljanju rešitve njegove uganke."* (str. 412) Avtor že pred tem njeno rešitev pojasni tudi takole: *"Šušteršičevo prepričanje o trdnosti habsburške Velike Avstrije je tako neomajno, da ga že hromi, kadar hoče prosto politično razmišljati."* In sprašuje: *"Ali ni ravno v tem ključ do razumevanja njegovega končnega poloma ob koncu svetovne vojne?"* (str. 300) Na to lahko odgovorimo pritrdilno. I. Šušteršiča je namreč njegovo, narodnopolitičnemu izhodišču Majniške deklaracije nasprotno stališče o slovenskem patriotičnem sprijaznjenju le z majhnimi narodnimi pridobitvami v avstrijski državni polovici, privedlo v politični spopad z nasprotniki v SLS in celo škofom Jegličem ter nato do njegovega razhoda s stranko novembra 1917.

Avtor to dogajanje natančno predstavi, enako kot tudi nadaljnji narodno-

politični razvoj na Slovenskem: uveljavljanje politične volje za narodno samoodločbo in ustanovitev neodvisne jugoslovanske države znotraj slovenskega narodnega gibanja v letu 1918, dogajanje ob razpadu habsburške monarhije 29. oktobra 1918 in predhodni Šušteršičev umik iz Slovenije v tujino. Avtor nato razkriva še Šušteršičeva politična prizadevanja in usodo po umiku v tujino, s katerim je, kot pravi, Šušteršič vstopil v slovensko zgodovino kot prvi slovenski politični begunec, poraženec "*v domačem boju, ki beži pred lastno, slovensko oblastjo.*" (str. 444)

V sklepnem delu študije avtor posebej osvetljuje neuspešna Šušteršičeva prizadevanja iz marca 1919, ko je I. Šušteršič italijansko vlado skušal prepričati, da bi se odpovedala integralni izpeljavi londonskega pakta in bi privolila v ustanovitev majhne katoliške in Italiji prijateljske ter vdane slovensko-hrvaške države, ki bi jo lahko Italija podpirala kot tamponsko državo nasproti Balkanu (z mejo na Drini), nato Šušteršičev idejni in politični obračun s SLS v njegovi znani brošuri Moj odgovor (1922), prizadevanja za na koncu doseženi ponovni vpis v odvetniško zbornico v Ljubljani v letih 1922-1923 in Šušteršičev neuspešen poskus ponovnega vstopa v politiko po vrnitvi v domovino decembra 1922. Avtor Šušteršičevi politični in življenjski poti sledi do zadnjega, do smrti 7. oktobra 1925. S tem je izrisal celostno politično podobo I. Šušteršiča ob opozorilu, da pa še ni "*dela, ki bi zaokroženo prikazalo Šušteršičevo gospodarsko dejavnost.*" (str. 113) Avtor o njej meni, da je bila vsekakor izredno pomembna, saj pravi, da so bili v mnogočem gospodarski dosežki vladanja SLS "*na Kranjskem v letih 1908 do 1917 pod vodstvom Šušteršiča impozantni.*" (str. 272) Opozarja sicer, "*da ima zgodovinopisje tukaj opraviti s primerom strankarskega monopoliziranja oblasti na vseh območjih družbenega življenja, dostopnih deželni avtonomiji*", a poudarja, "*da ima gospodarska in splošna kulturna in družbenorazvojnja zgodovina Kranjske v letih vladavine SLS (in Šušteršiča osebno) tolikšen pomen, da jo bo treba temeljiteje raziskati in razčleniti.*" (str. 273) Tu pa bi že lahko navedli oceno znanega socialnodemokratskega politika dr. Henrika Tume (po prvi svetovni vojni je bil privržen komunizmu), ki je zapisal, da je "*dr. Šušteršič visoko dvignil temeljne sloje slovenskega ljudstva.*" (str. 486)

In - po našem mnenju - avtorjeva glavna ocena? Veže se na konstituiranje Slovencev v političen narod, ko so Slovenci leta 1918 dejavno posegli po svoji pravici do samoodločbe, po suverenosti, in se na razvalinah Avstro-Ogrske združili s Hrvati in Srbi v samostojno državo. Avtor je svojo oceno zapisal takole: "*Ivan Šušteršič se za suverenost naroda politično ni odločil. Toda z vso težo svojega pojava v slovenski zgodovini je nedvomno veliko, zelo veliko pripomogel h kopičenju moči, ki so bile potrebne narodu, da je ta zmogel v odločilnem trenutku prvič poseči po svoji pravici.*" (str. 443)

Ta ocena gotovo najbolj dognano in v bistvenem opredeljuje vlogo in pomen I. Šušteršiča v novejši slovenski narodnopolitični zgodovini. Vsebinska le-te in delo njenih vodilnih usmerjevalcev sta tako s Pleterskijevo študijo v mnogočem še bolj poznana; celovitejši je tudi dosedanji pogled na slovenski zgodovinski narodno-emancipacijski napor. Pri pričujoči študiji je povedano še posebej pomembno zato, ker so I. Šušteršiča po njegovem političnem padcu iz zgodovinskega spomina izrivali tako "njegovi" politični nasledniki za časa prve jugoslovanske države, enako usodo pa je imel spomin nanj tudi v drugi jugoslovanski skupnosti. Ta vrzel v slovenskem zgodovinopisju je sedaj zapolnjena in to je še ena izmed temeljnih vred-

nosti študije Janka Pleterskega o dr. Ivanu Šušteršiču.

Jurij Perovšek

J a n e z C v i r n : Trdnjavski trikotnik: Politična orientacija Nemcev na Spodnjem Štajerskem (1861-1914). Založba Obzorja, Maribor 1997, 389 strani.

S študijo Politična orientacija Nemcev na Spodnjem Štajerskem 1861-1914, objavljeni v zajetni knjigi z naslovom Trdnjavski trikotnik, je dr. Janez Cvirn, izredni profesor na oddelku za zgodovino ljubljanske Filozofske fakultete izpričal, da je pri nas resnično najbolj tenkočuten poznavalec zgodovine Nemcev, nemštva, njihovih političnih orientacij, politične misli in nacionalnih teženj, skratka politične zgodovine v obdobju 1848-1914.

Tekst in kritični znanstveni aparat že sama po sebi dokazujeta, da je omenjeno delo le lahko plod večletnega intenzivnega raziskovanja. Tako temeljito in z izrednim smislom za analizo kot dr. Janez Cvirn, se skozi več kot stopetdeset letnikov časopisja spodnještajerskih Nemcev do sedaj še nihče ni prebil. Poleg tega je avtor uporabil veliko spominskega in tudi arhivskega gradiva. Opombe pa pričajo, da je avtor upošteval tudi vso relevantno domačo in tujo, tudi najnovejšo, historično literaturo o političnem dogajanju v Avsto-ogrski monarhiji v raziskovanem obdobju.

Monografija Trdnjavski trikotnik kot tudi študija dr. Franca Rozmana o socialističnem delavskem gibanju na slovenskem Štajerskem zagotavljata, da so postali stereotipi o nemško-slovenskih nacionalnih bojih, ki sta jih rojevali slovenska in nemška publicistika od srede druge polovice 19. stoletja do razpada monarhije in pri katerih se je napajalo predvsem lokalno zgodovinopisje, kot vir odveč.

Poglobljeno in temeljito analizo je Cvirn zapisal v lepo berljivem in koncizno napisanem tekstu, ki ga spremlja obilje opomb. Bralac jih ne sme spregledati, saj so dejansko več kot koristno dopolnilo teksta nad črto. Sicer pa raziskovalec prepušča dejstvom, podatkom iz virov, da bolj ali manj sami govorijo o zgodovinskih procesih, predvsem o "politični orientaciji Nemcev na Spodnjem Štajerskem v letih 1861-1914". Takšen način pisanja je brez dvoma možen le ob poprejšnji poglobljeni analizi in v mislih opravljeni sintezi. Relativno redko pa dr. Janez Cvirn zapiše zgolj lastno stališče, mnenje ali komentar, kot je na primer: "Medtem ko si večina spodnještajerskih Nemcev želi le močno in centralizirano Avstrijo z nemško prevlado (pisanje slovenskega časopisja o vsenemški usmerjenosti spodnještajerskih Nemcev, ki ga zasledimo že v sedemdesetih letih, so insinuacije) ..." (str. 167). Bralcem prepušča, da si ob prebiranju teksta sami izoblikujejo stališča in sodbe. Le tam, kjer bi se lahko porodil dvom, bralca opozori, bodisi z zelo bogatim znanstveno kritičnim aparatom oziroma lastnim, na študiju dejstev temelječim mnenjem.

Če Cvirnova knjiga dokončno odpravlja zgrešene stereotipe o nemško - slovenskih odnosih, pa nedvomno z bogastvom informacij, ki so jih skozi dolgega pol stoletja zapustili spodnještajerski Nemci o svojih političnih zamislih, dokaže, da so njihove politične zamisli postali nepremakljivi politični in nacionalni aksiomi; kot so razglasitev nemščine za državni jezik, poseben položaj Galicije, tesnejša povezava z Nemčijo, carinska zveza z nemškim rajhom, nedeljivost vojvodine Štajerske